

Hlavní správa vojenské kontrarozvědky – III. správa SNB – a zpřístupňování dokumentů vzniklých její činností v souladu se zákonem č. 107/2002 Sb.

Jitka Pourová

Dnem 20. 3. 2002 nabyl účinnosti zákon č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, a některé další zákony (dále jen „zákon“). Účelem zákona je co nejširší odhalení praxe komunistického režimu při potlačování politických práv a svobod vykonávané prostřednictvím tajných represivních složek totalitního státu. Zákon umožňuje zpřístupnit pronásledovaným osobám dokumenty o jejich pronásledování a zveřejnit údaje o vykonavatelích tohoto pronásledování a jejich činnost.

Předmětem zpřístupnění a zveřejnění jsou dokumenty, které vytvořila a evidovala bývalá Státní bezpečnost v období od 25. 2. 1948 do 15. 2. 1990. Vzhledem k tomu, že StB byla začleněna do struktury Ministerstva vnitra, zpřístupňuje naprostou většinu těchto dokumentů odbor archivní a spisové služby MV. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (dále jen „HS VKR“) byla součástí StB, v její organizační struktuře nesla označení VI. správa, od roku 1964 III. správa SNB (StB, MV, FMV). Evidence jí vytvořených dokumentů i dokumenty samotné však byly od ostatních součástí StB oddělené a byly a dodnes jsou ve správě rezortu Ministerstva obrany. Proto i zpřístupňování dokumentů vzniklých činností HS VKR probíhá v rezortu MO.

Vznik Úřadu pro zpřístupňování dokumentů

K realizaci zákona v rezortu Ministerstva obrany ČR byl vydán dne 9. 8. 2002 *Úkolový list ministra obrany*, který obsahuje souhrn úkolů k vytvoření a zajištění činnosti Úřadu pro zpřístupňování dokumentů (dále též „ÚZD, úřad“).

Úřad pro zpřístupňování dokumentů oficiálně zahájil svoji činnost 1. 9. 2002. Je institucí s celostátní působností a je oprávněn zpřístupňovat dokumenty vzniklé činností HS VKR.

Vzhledem k tomu, že ÚZD nespravuje dokumenty, jež jsou předmětem zpřístupnění, spolupracuje úzce s jejich správci. Dále spolupracuje s orgánem Poslanecké sněmovny při posuzování dokumentů, které z důvodu hodného zvláštního zřetele mají být vyňaty ze zpřístupnění (případně poškození zájmů České republiky v mezinárodních stycích, jejich bezpečnostní zájmů anebo vážné ohrožení života osob). Při vyřizování žádostí o zpřístupnění dokumentů je ÚZD v kontaktu s odborem archivní a spisové služby MV.

Sídlo úřadu: Branické náměstí 2, 147 01 Praha 4 – Braník.

Adresa pro písemný styk: poštovní přihrádka 86, 147 01 Praha 4 – Braník.

Úřední hodiny: pondělí a středa 8.00 – 17.00 hod., úterý a čtvrtek 8.00 – 14.00 hod.

Podání žádostí o zpřístupnění dokumentů

Od 20. 9. 2002 úřad přijímá žádosti o zpřístupnění těchto dokumentů:

1. osobní svazek anebo svazek s osobními údaji vedený o osobě žadatele (§ 4 odst. 1 zákona),
2. osobní svazek anebo svazek s osobními údaji vedený o zemřelé osobě, pokud žadatel je osobou oprávněnou uplatnit právo na ochranu osobnosti zemřelého – manžel/-ka, syn, dcera (§ 4 odst. 2 zákona),
3. osobní svazek osoby evidované jako spolupracovník HS VKR, tedy evidované v kategorii agent, rezident, informátor, držitel propůjčeného bytu nebo držitel konspiračního bytu (§ 5 zákona),
4. svazek s osobními údaji – zejména objektové svazky vedené na vojenské útvary, školy, vojenská zařízení apod. (§ 5 zákona),
5. personální (kádrový) spis příslušníka HS VKR, který je obsažen v seznamu zveřejněném MO nebo jehož jméno je obsaženo ve zpřístupňovaném dokumentu (§ 4 a § 5 zákona).

Při podání žádosti o zpřístupnění jakéhokoli typu dokumentu musí být žadatelem fyzická osoba starší 18 let. Pokud žadatel podává žádost o zpřístupnění dokumentu vedeného o jeho osobě, musí být současně státním občanem ČR, který není ve výkonu trestu ani vazby.

Veškeré náležitosti, jež musí žádost obsahovat, jsou definovány v ustanovení § 8 zákona. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně dlouhý výčet položek, ÚZD doporučuje využít k podání žádostí formuláře. Na nich jsou veškeré požadované náležitosti již předtištěny a žadateli stačí jednotlivé rubriky vyplnit. Formuláře jsou k dispozici v úřadu nebo ke stažení na internetových stránkách MO (www.army.cz). Možná je samozřejmě též volná forma žádosti. Žádost musí mít písemnou formu a je třeba ji opatřit úředně ověřeným podpisem, pokud ji chce žadatel zaslat poštou na adresu úřadu. Úřední ověření podpisu není třeba, pokud žadatel podá žádost osobně v úřadu a prokáže se průkazem totožnosti. Informace týkající se podávání žádostí získají zájemci na telefonu 973 208 730 – 737. K 25. 3. 2005 úřad přijal 3 671 žádostí.

Vyřizování žádostí a zpřístupňování dokumentů

Po obdržení žádosti úřad prověří, zda žadatel i jeho žádost splňují podmínky dané zákonem. Správcům dokumentů je zaslána žádost o prošetření, zda dokumenty uvedené žadatelem existují. Úřad zašle kopii žádosti Ministerstvu vnitra – správci dokumentů ostatních správ SNB (mezi MV a MO existuje spolupráce, na jejímž základě jsou žádosti, adresované jednomu z ministerstev, zasílány také ministerstvu druhému, aby šetření v dochovaných evidencích všech správ SNB bylo úplné). Výsledky šetření

obdržené od správců dokumentů jsou analyzovány a následně je zpracována odpověď žadateli (MV odpoví žadateli samostatně).

Úřad vyřizuje žádosti písemnou odpovědí do vlastních rukou žadatele, v případě žádosti o zpřístupnění osobního svazku nejpozději do 90 dnů, u ostatních dokumentů v nejbližším možném termínu závisícím na délce šetření v evidencích. Odpověď může být buď negativní – požadovaný dokument nikdy neexistoval, nebo pozitivní – dokument existuje a bude zpřístupněn, případně existoval, ale byl skartován nebo předán jiné součásti StB (popř. Slovenské republiky při delimitaci v roce 1992) a dnes již není v rezortu MO k dispozici (v takovém případě se žadatel z odpovědi dozví alespoň všechny údaje, jež bylo možné o dokumentu v evidenci zjistit, např. jeho druh, kdy byl veden apod.). Jestliže je šetřením zjištěno, že žadatel je osobou evidovanou jako spolupracovník HS VKR, sdělí mu úřad rovněž tuto skutečnost.

Poté ÚZD dokumenty určené ke zpřístupnění převede do elektronické podoby a upraví je v souladu s ochranou osobních údajů. Úprava spočívá ve znečitelnění některých údajů daných zákonem. Znečitelní se údaje o datu narození a bydlišti jiných osob, údaje o jejich soukromém a rodinném životě, jejich trestné činnosti, zdraví a majetkových poměrech. Pokud je zpřístupňovaným dokumentem kádrový (personální) spis příslušníka HS VKR, znečitelní se v něm také všechny údaje o osobách stojících mimo služební a veřejnou činnost příslušníka. Po úpravě se dokumenty uloží na elektronické médium a připraví se ke zpřístupnění oprávněnému žadateli. K 25. 3. 2005 úřad zdigitalizoval 402 dokumentů (o rozsahu 358 522 listů) a upravil 368 dokumentů, což představuje 92 628 listů. Porovnáním těchto čísel je dobře patrná rozdílnost rozsahu jednotlivých svazků, na němž je pak závislá doba potřebná k jejich úpravě.

Následně ÚZD písemně vyzve žadatele k seznámení se s dokumenty. Zpřístupnění dokumentů probíhá v budově úřadu a v termínu, který je stanoven ÚZD, popřípadě upraven podle časových možností žadatele. Žadatel se seznamuje s kopiemi dokumentů v elektronické podobě s pomocí pověřeného pracovníka úřadu. Při zpřístupnění může žadatel v textu narazit na osobu vedenou pod krycím jménem. Úřad mu je rozkryje, tedy sdělí pravé jméno osoby, pokud se jedná o osobu evidovanou jako spolupracovník HS VKR a pokud se v textu ke krycímu jménu vyskytuje další bližší identifikační údaj (např. registrační číslo). Žadatel si může vyžádat jednu kopii celého zpřístupněného dokumentu nebo jeho části za poplatek 5 Kč za 1 stranu dokumentu. Fyzická osoba, k níž je evidován osobní svazek nebo svazek s osobními údaji, může předat ministerstvu vlastní vyjádření k obsahu svazku nebo k faktu registrace v evidenci HS VKR. Toto její vyjádření se následně stane nedílnou součástí dokumentu a bude zpřístupňováno oprávněným žadatelům zároveň s dokumentem nebo záznamem o evidenci. V elektronické podobě vydaných evidenčních záznamů je existence těchto vyjádření a soudních rozsudků a usnesení týkajících se evidence osoby v registru svazků HS VKR vyznačena znakem * u jména dané osoby.

Pro žadatele je důležitá znalost ustanovení § 10d odst. 3 zákona, na jehož základě

Ministerstvo obrany není povinno ověřovat, zda údaje obsažené v dokumentech jsou přesné či pravdivé.

K 25. 3. 2005 úřad zpřístupnil dokumenty 210 žadatelům.

Zveřejnění evidenčních podkladů v rozsahu objektových svazků a svazků osob evidovaných jako spolupracovníci HS VKR – III. správy SNB

Dle ustanovení § 7 zákona vydal ÚZD k 20. 3. 2003 tiskem a na internetu evidenční záznamy ze zachovaných anebo zrekonstruovaných protokolů, svazků a dalších evidenčních pomůcek HS VKR. Mají podobu seznamu osob evidovaných jako spolupracovníci HS VKR a seznamu objektových svazků. V seznamu osob evidovaných jako spolupracovníci HS VKR (spolupráce v kategoriích agent, rezident, informátor, držitel propůjčeného bytu a držitel konspiračního bytu) jsou zaznamenány údaje o jménu spolupracovníka, datu a místě jeho narození, jeho krycím jménu, kategorii spolupráce (druh svazku), datu zavedení svazku, údaj o tom, kdo svazek zavedl a pod jakým registračním číslem, údaj o pohybu svazku a o datu jeho archivace včetně archivního čísla, případně o skartaci svazku, pokud bylo možné tyto údaje zjistit. V seznamu objektových svazků jsou zaznamenány údaje o názvu objektu, o datu zavedení svazku, jeho registračním čísle, pohybu a jeho archivaci včetně archivního čísla, případně skartaci svazku, opět pokud bylo možné tyto údaje zjistit.

Po rekonstrukci další části evidenčních záznamů, provedené na základě dostupných materiálů poskytnutých správcem dokumentů, vydal úřad v srpnu 2003 též *Doplněk č. 1* k původnímu vydání seznamů. Vzhledem k velké časové i technické náročnosti stále probíhá rekonstrukce dalších částí evidenčních záznamů a její výsledky úřad průběžně zveřejňuje na internetu jako *Doplněk č. 2*.

Základem pro zpracování seznamů byly registrační a archivní protokoly vedené HS VKR, které rozdělujeme na protokoly agenturní evidence a protokoly operativní evidence a které zahrnují údaje v časovém rozsahu od 16. 6. 1954 do 15. 2. 1990. Protokoly byly jednotnou evidencí StB: do registračních protokolů zapisovala údaje o nově zakládaných svazcích, do archivních protokolů potom údaje o svazcích ukládaných do archivu. Dnes protokoly ve správě MO poskytují souhrnný přehled o osobách a objektech evidovaných HS VKR. Práce s protokoly je také základem pro zjištění, zda určitý svazek vůbec existoval, a pokud ano, zda je zachován. Úřad rovněž pracuje se samotnými osobními a objektovými svazky a dohledává v nich potřebné informace s cílem potvrdit maximálně možnou věrohodnost publikovaných údajů, neboť úroveň čitelnosti protokolů je mnohdy velmi nízká.

V první fázi tvorby seznamů byla v registračních protokolech agenturní evidence vyhledána jména všech spolupracovníků evidovaných v kategoriích agent, rezident, informátor, držitel propůjčeného bytu a držitel konspiračního bytu a přepsána do elektronické podoby. Pokud chyběl u některých jmen údaj o kategorii spolupráce a zachovaly se osobní svazky vedené o těchto osobách, úřad dohledal kategorii přímo v nich. Následovalo prověření všech jmen v Informačním systému evidence obyvatel

MV ČR, neboť zákon ukládá zveřejnit pouze osoby s potvrzeným státním občanstvím ČR. Současně byly v registračních protokolech vyhledávány a do elektronické podoby přepisovány údaje o objektových svazcích. Výsledkem bylo zveřejnění 13 460 jmen osob evidovaných jako spolupracovníci a 1 881 záznamů o objektových svazcích. Více úřad v zákonné lhůtě do 20. 3. 2003 nestihl.

Tím však práce na seznamech neskončila. Následovala druhá fáze tvorby seznamů, která spočívala ve studiu archivních protokolů agenturní evidence. Ty jednak korespondují s protokoly registračními, lze v nich tedy ověřit správnost údajů přepsaných v první fázi. Dále však také obsahují údaje, které v registračních protokolech chybí. Jedná se především o přeregistraci v kategorii spolupráce, kterou příslušníci HS VKR z neznámých důvodů nevyznačili do registračního protokolu. (Např. osoba zaevidovaná v registračním protokolu původně jako důvěrník byla v průběhu spolupráce přeregistrována na agenta a v této kategorii byl její svazek archivován. Pokud se potvrdí české státní občanství, patří její jméno do zveřejněných seznamů.) Zvláště cenné jsou takovéto údaje v případech, kdy svazky vedené o daných osobách jsou již skartovány. Archivní protokol je tak jediným důkazem o druhu spolupráce. Výsledkem této druhé fáze bylo vydání *Doplňku č. 1* k původnímu vydání seznamů v srpnu 2003. V něm byly zveřejněny údaje o 1 757 dalších osobách evidovaných jako spolupracovníci.

Poté se úřad vydal na cestu další rekonstrukce evidenčních záznamů. Ta zahrnuje několik oblastí. Především bylo zahájeno zpracování registračních a archivních protokolů operativní evidence HS VKR. Z nich úřad sice v menším rozsahu, ale přece zjistil další jména osob evidovaných jako spolupracovníci. Postup vyhledávání byl shodný s výše popsaným.

Dále jsme se vrátili k protokolům agenturní evidence a zaměřili se v nich na tzv. „bílá místa“. Existují totiž záznamy, které neposkytují přesné údaje o vývoji druhu spolupráce v časové posloupnosti. Osoba byla např. zanesena do protokolu v roce 1960, druh svazku (kategorie spolupráce) uveden není. V jejím záznamu však následuje údaj o tom, že v roce 1970 byla přeregistrována do kategorie důvěrník. Úřad se tedy zabývá zjištěním, v jaké kategorii byla vedena v letech 1960–1970. Znamená to nejdříve vyhledat v protokolech všechny tyto neúplné záznamy, pak provést šetření přímo v osobním svazku vedeném o dané osobě (pokud je zachován), a pokud se potvrdí kategorie spolupráce náležející do seznamů, vyžádat ještě ověření státního občanství. Nutno říci, že tato oblast rekonstrukce protokolů se ukazuje jako velmi efektivní.

Další oblastí, kde lze narazit na dosud nezveřejněná jména spolupracovníků, jsou samotné svazky, jak osobní, tak (častěji) objektové. V nich jsou často uváděna jména osob s kategorií spolupráce. Zaměstnanci úřadu se věnují podrobnému studiu svazků, porovnávají jména těchto osob s již zveřejněnými seznamy. Zjistí-li, že jméno v seznamu chybí, provedou patřičná výše popsaná šetření a připraví jména ke zveřejnění. Tato několikasměrná fáze rekonstrukce je velice technicky i časově náročná, a proto

její výsledky zveřejňuje úřad průběžně zatím jen na internetu jako *Doplňek* č. 2 k původnímu vydání seznamů. Prozatím obsahuje údaje o 416 osobách evidovaných jako spolupracovníci HS VKR.

Celkem bylo možné dosud zveřejnit údaje o 1 881 objektech a 15 633 osobách evidovaných jako spolupracovníci HS VKR. Údaje získané ze všech typů dokumentů jsou dostatečně průkazné pro jejich zveřejnění. Evidenční záznamy i jejich doplňky jsou k dispozici v elektronické podobě na internetu (www.army.cz). Jejich tištěnou podobu úřad distribuoval široké škále adresátů v rezortu MO ČR i mimo něj a zájemcům z řad občanů ČR. K vyzvednutí jsou i nadále v úřadu. Údaje obsažené v evidenčních záznamech je vhodné použít při vyplňování žádostí o zpřístupnění dokumentů jako identifikační znaky k požadovaným osobám a objektům.

* * *

V minulém čísle tohoto sborníku se k práci na seznamech a jejich vydání vyjádřil za MV Jan Frolík. ÚZD se připojuje k jeho výzvě „*Nedémonizujme seznamy. A nehledejme rovněž ‚kostlivce‘ ve skříních úředníků..., o což se snaží někteří publicisté. Je to ztráta času – žádný tam totiž není.*“ (Sborník Archivu MV 2/2004, s. 313). Zaměstnanci Úřadu pro zpřístupňování dokumentů se věnovali, věnují a budou věnovat rekonstrukci evidenčních záznamů s maximálním nasazením. Že jde o práci náročnou, navíc časově neomezenou, je zjevné z výše uvedeného. V seznamech, které Ministerstvo obrany vydalo, skutečně doposud nejsou uvedena jména úplně všech osob evidovaných jako spolupracovníci. Naprostá většina z nich již však je veřejnosti k dispozici. A doufáme, že popisem konkrétních postupů vzniku seznamů si veřejnost udělá o všech záležitostech s tím spojených přesnější představu.

Další nakládání se seznamy a údaji v nich obsaženými je již věcí individuální a subjektivní. Přesto úřad doporučuje všem „čtenářům“, aby fakt spolupráce u jmen jim známých osob, které v seznamech najdou, konfrontovali s údaji obsaženými v samotných svazcích. Jen studium konkrétního dokumentu totiž může podat objektivní posouzení všech okolností spolupráce.

Úřad má průběžně vydávat tiskem a na elektronických médiích také seznam personálních (kádrových) spisů příslušníků HS VKR zpřístupněných podle § 4 odst. 1 písm. b) bodu 2 zákona (na základě žádostí podaných žadateli, kteří objevili jméno příslušníka ve svazku vedeném o jejich osobě a požádali o jeho zpřístupnění). Podle tohoto seznamu bude možné, aby si i ostatní žadatelé podali žádost o zpřístupnění spisů těchto konkrétních příslušníků HS VKR. Seznam začne ÚZD tvořit ihned poté, kdy zpřístupní první personální spis. Celkově lze konstatovat, že zájem o zpřístupnění personálních spisů je výrazně nižší než zájem o zpřístupnění osobních nebo objektových svazků. Pravděpodobně je to i složitým postupem, který zákon stanovil pro možnost podání žádosti o zpřístupnění tohoto typu dokumentu. ÚZD předpokládá

zpřístupnění prvních personálních spisů a následnou tvorbu jejich seznamu na internetu přibližně do tří měsíců.

Zpřístupňování dokumentů HS VKR může napomoci jak laické, tak odborné veřejnosti seznámit se s úsekem české historie, který doposud není příliš zmapován. Pracovníci ÚZD rádi zodpoví všem zájemcům jakékoli dotazy týkající se zpřístupňování osobně v úřadu, telefonicky nebo elektronickou poštou (uzd@army.cz).